

KÅRENE I FANGSTDISTRIKTERNE

Af fhv. landsfoged for Nordgrønland, kontorchef *Ph. Rosendahl*

II

Sødyrbestandens størrelse.

Der tales meget om, at fangsten i Vestgrønland er gået så meget tilbage under klimaændringen, at dette erhverv efterhånden spiller en mindre og mindre rolle for landet. Fra stedkendte folk lyder nu tværtimod udtalelser om, at fangsten atter bliver bedre. Undersøgelser, der foretages i ministeriet af de i Grønland førte fangstlister for det sidste femår sammenlignet med det foregående femår, bekræfter dette.

For den sidste menneskealder findes for Vestgrønland følgende gennemsnitlige ældre tal for den årlige fangst af sødyr:

		Sydgrønland	Nordgrønland
Sæler	1910-20	30.104 stk.	67.508 stk.
Sæler	1930-35	16.364 stk.	49.017 stk.
Sæler	1948-51	10.364 stk.	33.028 stk.
Hvid- og narhvaler	1910-20	429 stk.	893 stk.
Hvid- og narhvaler	1948-51	7 stk.	475 stk.
Marsvin	1910-20	484 stk.	68 stk.
Marsvin	1930-35	687 stk.	110 stk.
Marsvin	1948-51	294 stk.	97 stk.
<u>Hvalrosser har siden 1945 varieret mellem 120 og 300 dyr.</u>			

Men disse tal er ikke særlig oplysende for frem- eller tilbagegang i selve den sidste 10-årige periode, der som nævnt er af særlig interesse.

I den tidligere artikel er redegjort for den naturalproduktion og pengeindkomst, der i fangstdistrikterne haves pr. familie ved de forskellige bosteder, og det viste sig, at naturalproduktionen er ganske antagelig. Der spørges så, hvorfor lever da mange fangerfamilier vitterligt i ringe kår. Et forsøg skal gøres her på at belyse grundene.

Priserne på fangernes produkter.

Den kongelige grønlandske Handel er opmærksom på, at priserne på produkterne i nogen grad må reguleres, da verdensmarkedet for ræveskind i de senere år har været meget vanskeligt og derfor har medført meget små priser, medens til gengæld sælskindene opnår hidtil usete høje priser. Man overvejer derfor at sætte ræveskindspriserne noget ned. Denne nedgang i ræveskindspriserne vil ikke blive særlig følelig, da rævejagten sydpå kun er et bierhverv for en befolkning, der har gode indtægter af deres hovederhverv, fiskeriet, og nordpå er rævejagt uden videre udbytte, da bestanden dér er så ringe. Anderledes forholder det sig med forhøjelse af sælskindspriserne, thi nordpå er sælfangsten hovederhvervet, og det vil derfor få stor betydning for fangerne, at sælskindene gives højere priser. Konjunkturudligningsfonden vil da få noget mindre i indtægt på sælskindene end for tiden, men herimod kan dog næppe indvendes noget fra de andre erhvervsgrupper, da fangernes indkomst er langt ringere end fiskernes, de lejes og de fastansættes, og disse vil sikkert derfor finde en sådan nyordning rimelig.

Her må nemlig også huskes, at de skind, fangerne sydpå producerer (kun ca. 10.000 stk. p. a.), og som de selv kun har brug for en del af, let lader sig afsætte underhånden (til Handelen ses de nemlig kun at sælge ca. 700-800 stk. p. a.) til priser, der mindst ligger på takstens *ud*handlingspris, medens fangerne i de egentlige fangstdistrikter ikke har tilsvarende mulighed med de mange skind, som de producerer (ca. 33.000 stk. p. a.), og derfor kun kan regne med takstens *ind*handlingspris, også ved underhåndssalg. Nok får fangerne en lidt højere pris for spæk, end dette produkt kan bære, men dette kommer i hvert fald ikke et fangstdistrikt som Angmagssalik tilgode, hvor spækindhandlingen har været begrænset, ej heller afsides bopladser, der har så langt til handelssted, at fangerne ikke kan bringe spækken frem i frisk tilstand.

En del fangere søger derfor ind til byerne, hvor de har mulighed for at opnå større pengeindkomst som daglejere for Teknisk Organisation og Handelen eller som vandbærere m. m. for institutionerne. Men i kommissionsbetænkningen hedder det om Øst- og Nordgrønland:

„En forudsætning for, at det skal lykkes at øge produktionen dér, må være, at pris- og lønpolitik tilrettelægges således, at udsigterne til fortjeneste i de produktive erhverv i alt fald ikke er ringere end mulighederne for at tjene penge ved lønnet arbejde. Der må derfor drages omsorg for, at indhandlingspriserne og lønningsniveauet afbalanceres på en sådan måde, at man ikke fremmer tendensen til at ernære sig ved lønnet arbejde, men snarere søger at gøre de produktive erhverv mere tillokkende. Det, der i denne forbindelse navnlig vil være af betydning, vil

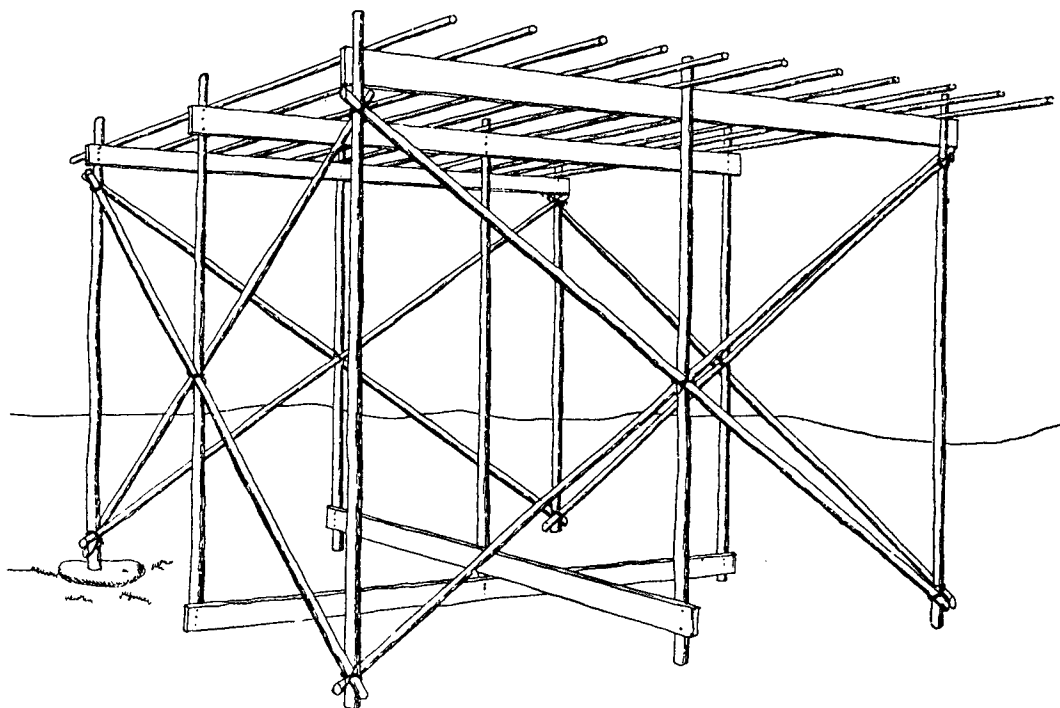

Fig. 1. Stillads til tørring af hundefoder til vinterbrug. Stilladset er beregnet til at bære 2.000 kg og til at stå ubelastet eller belastet for store stormstyrker, selvom det opsættes på bar klippe.

være en forhøjelse af indhandlingspriserne på sælskindene, som er meget lave sammenlignet med videresalgsprisen.“

En mærkbar forhøjelse af sælskindspriserne vil medføre, at mange fangere vil bringe sælerne hjem for at opnå den forhøjede pris på skindet, og - ikke som nu i den rige fangsttid - ikke giver sig tid til at aftage skindet, men bugserer sælen til nærmeste sted og lægger hele dyret i kødgrav til senere hjemkørsel. Skindet er da rådnet, og kødet er uegnet til menneskeføde og har ikke længere samme værdi som hundefoder. Handelen vil tjene derved, og familien vil få mere kød til disposition.

Når reformerne i denne retning er gennemført, vil meget være vundet for fangerstanden, men de må da også omfatte fangstdistrikterne i Vestgrønland.

I betænkningen hedder det:

„I kommissionens betænkning vedrørende forsyningstjenesten for Vestgrønland tilstræbes en ordning, hvorefter udhandlingspriserne afpasses efter omkostningerne ved varens levering. Det må imidlertid fremhæves, at forholdene på østkysten ikke tillader at sætte sig et sådant mål. Ved regulering af indhandlingspriserne og løn-

ninger på den ene side og udhandlingspriserne på den anden side må hensynet til etablering af en rimelig levestandard være afgørende, hvilket selvfølgelig ikke hindrer, at man ved ikke at lade prisstigninger og prisfald ramme forskellige vare-sorter ens, søger at tilskynde befolkningen til køb af varegrupper, der må anses for værdifulde. Forholdene i Thule distrikt er på dette område ganske parallel med det tilsvarende for Østgrønlands vedkommende.“

Ved en sådan ordning, hvor udhandlingspriserne lempes for livsnødvendige varer til erhverv og i husholdning m. m., men sættes op for luksusvarer, kan der måske i disse tre inspektorater også opnås noget til gavn for levestandarden og til spore i erhvervet.

Næringsmidler.

Som det nu er godtgjort, synes det kød, der er til disposition pr. individ pr. dag, at ligge meget højt, men når det alligevel ikke slår til året igennem, skyldes det, at menneskene deler det med hundene. Men er dette da ikke nødvendigt? Nej, det er det ikke?

Der er i alle slædehundedistrikterne så store forekomster af havkal (der fanges i Umanak og Upernavik distrikter årligt ca. 70.000 stk.) og i Vestgrønland tillige af havkat og undermålstorsk, at der er mere end rigeligt deraf til hundene, så sødyrkødet godt kan reserveres menneskene helt og holdent. Forsøg har vist, at man kan holde et spand i udmærket ydedygtig stand med veltørret hajkød og anden tørret fisk - kun til bjørnejagt er kød et nødvendigt tilskud. - Når leveren er udtaget af hajen, bugserer eller kører ingen mere hajkød hjem, end han har plads til at ophænge til tørring, og hertil har han kun et skrøbeligt stillads, der næsten intet kan bære, i forhold til hvad spandet kan fortære vinteren igennem. Utørret hajkød og utørret torsk er derimod et slet hundefoder i den årstid, hvor hundene bruges.

Man er derfor nu inde på den tanke, at man, samtidig med at der bygges hus til en fanger, også rejser ham et fagmæssigt opsat bærekraftigt tørrestillads (et spand på 6 hunde vil i vinterhalvåret have brug for ca. 1000 kg tørret hajkød. Frisk hajkød svinder ca. 90 %, hvorfor stilladset skal kunne bære 2000 kg, så der kan blive plads til det friskfangede voluminøse og tunge kød, efterhånden som det fanges), og at dette gives ham eventuelt på byggetilskudsvilkår sammen med huset. Har nemlig en fanger utilstrækkeligt hundefoder, må han slå en del af sit spand ned og står da med ringe spand, når utokfangsten sætter ind, thi denne meget vigtige fangstform kræver ydedygtige spand, da den forudsætter kørsel viden om.

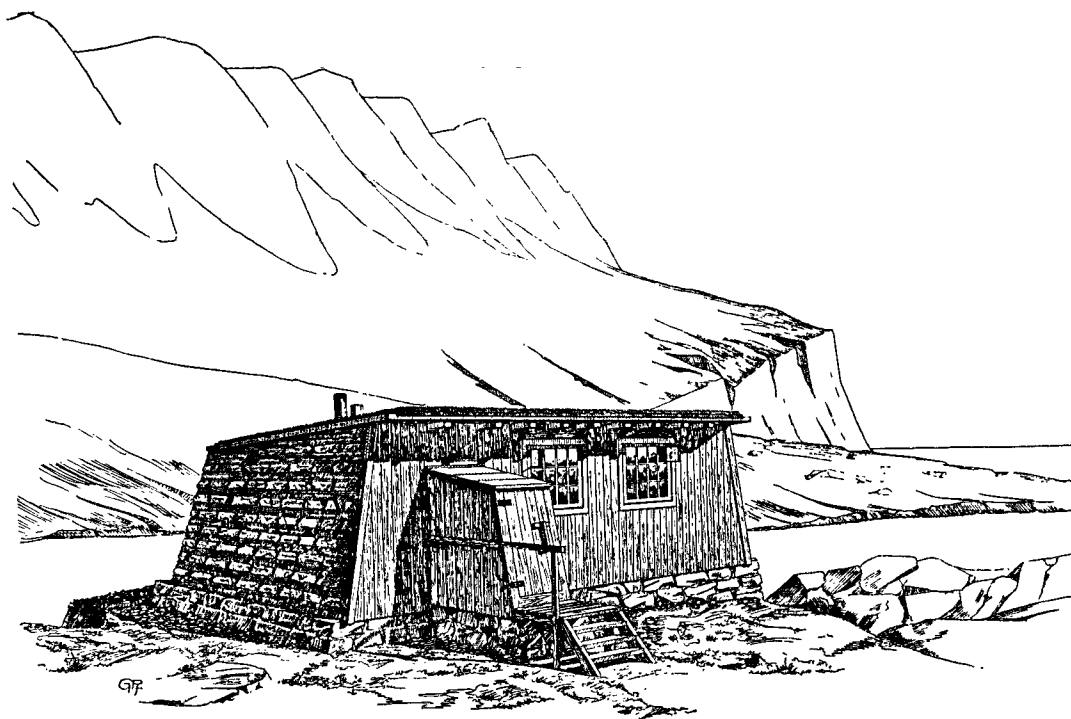

Fig. 2. Hus af træ. Indvendigt 6×9 alen. Omgivet på 3 sider af svær mur af græstørv og sten i skiftende lag, vendt mod stedets fremherskende vinterstormretninger.

En ting, der nordpå måske også trykker fangerne økonomi, er den måde priserne fastsættes på for kød og skind, som fangerne sælger underhånden til fastansatte eller daglejede landsmænd og til danske. Disse priser fastsættes ved forhandling mellem parterne, og dér er vist fangerne de svageste i forhandlingen, idet de næppe er tilstrækkeligt organiserede, og den pris, de kan få ved salg af skind underhånden, trykkes tillige af generaltakstens lave udhandlingspriser. Priserne synes derfor ikke altid at stå i forhold til det, som kødet betyder for sundheden, og skindet betyder for klæder egnet til klimaet, sammenlignet med hvad der tilsvarende kan købes henholdsvis af urtekram- og manufakturvarer. Det projekterede kystruteskib og dets kølerum vil skaffe fangerne afsætningsmuligheder sydover.

Boligstøttelovgivning og evakuering.

Da boligstøtteloven trådte i kraft, stod man overfor den vanskelighed, at en landsplanlægning ikke forelå, og at man derfor havde svært ved at afgøre, hvilke beboede steder der kunne udbygges, og hvilke steder der ikke burde videre udbygges eller eventuelt helt burde evakueres.

Dette spillede ikke så stor rolle i fiskeriområderne, da fisk forekommer så rigeligt alle steder ved kysten, at overfiskning ikke kommer på tale, medens derimod en koncentreret ville muliggøre en mekanisering af fiskerianlæggene, hvilket både ville gavne fiskerne og mindske Handelens driftsudgifter. Derfor er mange bopladser i de sydlige distrikter nedlagte, og de fraflyttede har fået bedre erhvervsmuligheder ved store steder.

Anderledes forholder det sig i fangstdistrikter. I gamle dage var fangerne ganske vist nomadiserende, men da var sødyrbestanden i fjordene langt rigeligere, og stedet var da tildels ret ligegyldigt. Anderledes er det i vore dage, hvor sødyrene er færre, og hvor det nøjeste kendskab til fangstområdets terræn-, vejr-, vind-, strøm- og dybdeforhold til alle årets forskellige tider er en absolut nødvendighed for livets opretholdelse ved fangst. Det er således en kendsgerning, at flytter en fanger til et nyt distrikt, står han langt tilbage i fangst for stedets egne, og det varer år, før han kommer op på siden af disse - om nogensinde.

Heri ligger vist også den dybere årsag til den for grønlændere særegne umådelige hjemstavnsfølelse, der kommer til orde i det gribende sagn om den gamle fanger, der endnu engang ønskede at se sin barndoms og manddoms boplads. Han var for gammel til at gå dertil i kajak, han slæbte sig over fjeldene, og da han endelig kom over den sidste fjeldkam og så solen stå op og kaste sit skær over sin gamle fangstegn, blev han så bevæget af erindringer og lykkelige minder, at han sank døende om. -

Man havde ved boligstøttelovens ikrafttræden ikke de til denne artikel hørende diagrammer om de enkelte steders erhvervsturnus og kødproduktion, hvorfor man for en række af bopladser så sig nødsaget til at meddele disses beboere, at de ikke kunne opnå lån til husbygning eller lån til husreparation, før stedets fremtid var blevet klarlagt. Dette bevirkede, at fangere, som ellers nødigt ville forlade det fangstområde, i hvis forhold de var hjemme, ikke så anden udvej end at evakuere. Dette er grunden til, at man nylig har opgivet at nedlægge bopladser, indtil tilstrækkeligt talmateriale for natural- og pengeindkomst og andre oplysninger foreligger for bopladser i fangstdistrikter.

En del bopladser, særlig i Upernavik kommune, er nedlagt, idet man fandt dem for små. Tal er ikke opgjort for disse nedlagte steder, undtagen for Igdlulik, der da har vist sig at have den bedste kødproduktion (3,8 kg kød pr. individ pr. dag, se diagram 4) i kommunen.

Det vil derfor betyde en støtte for det nu oprettede landsplanlægningskontor og for boligstøtteudvalget, naar arbejdet med denne talmæssige undersøgelse føres videre sydover, således at der også i denne henseende kan gås frem efter klare tal.

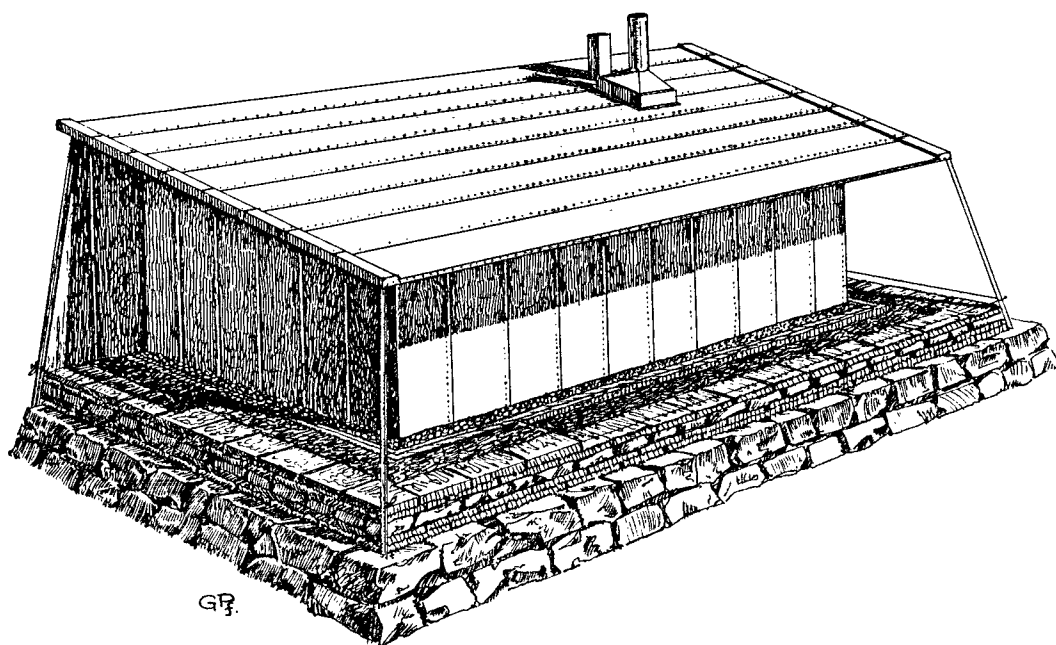

Fig. 3. Princippet for murens opførelse.

Taget vil beskytte muren mod regn. Den skrånende mur skaber tæthed mellem mur og yderklædning.

Et lag af småsten mellem mur og yderklædning hindrer opståen af råddenskab i træværket.

Huset er opført i Godhavn 1938. Tørvemurene står ubeskadigede den dag i dag.

Boligforhold.

Loven om boligstøtte - hvor god den end er for den sydlige og mellemste del af Vestgrønland - har vist sig at stille større krav for opnåelse af støtte end en fangerfamilie i almindelighed kan præstere.

Kravet om samme rumindhold og minimumslofthøjde som i det øvrige Danmark dispenserer man da nu også fra, hvor klimaet er arktisk, ligeledes fra krav om, at huset skal bestå af køkken, stue og bryggers, thi det er vigtigere i arktisk klima, at familiens brændselsmængde kan opvarme rummet, end at dette har stort rumindhold, blot beboerne vil bibeholde deres oprindelige ventilationsindretning „qingakken“. Frisk luft er der - i modsætning til Saxogades baggårdsskakter - jo nok af udenfor.

Nu ser man ofte, at hele familien sover i køkkenet, når kulden kommer, eller at familier fraflytter deres hus for at tilflytte naboen og slå deres brændsel sammen med denne i hans hus, så længe kulden varer, og da svinder den hygiejniske betydning, som formålet er med større huse med flere rum.

For at skaffe mest mulig lunhed går man nu også ind for, at huse ved meget nordlige bopladser bygges således, at ydervæggene efter træhusets opførelse kan omgives af en mur af græstørv og sten omtrent som efter gammel skik, thi brændselsudgifter tynger her alt for meget på fangernes budget, særlig når husets træklædning og isolationsplader efter nogle års forløb har trukket sig i landsdelens tørre klima, og utæthed derved er opstået.

For at afhjælpe det begrænsede indendørsrum overvejer man ved nybygning i fangerdistrikter at opføre et *skur* i stedet for det sædvanlige indendørs „bryggers“. Dette er en nyttig og billig foranstaltning til at frigøre sig for, hvad der er overflødigt i huset og billigere end at forsyne huset med højt tag for at skaffe loftrum dertil.

Mange steder samles lyngtørv og mosetørv, det skæres om sommeren og køres hjem om vinteren. Det står da ude i stakke, til det skal bruges, men er da ofte fyldt med is og er da et ringe brændsel. Derfor udnyttes disse forekomster ikke tilstrækkeligt. Noget vil kunne opnås, om den ene halvdel af nævnte skur bygges som tremmeskur, hvor tørven kan oplagres og tørres under tag. Sådanne tørveforekomster bør yderligere efterforskes, da det bereder bopladser megen vanskelighed og tidsspilde at hente kul fra deres handelssted.

Til gengæld for husenes forholdsvis lille rumindhold er det på tale at skaffe fangerne solidt fremstillede *telte*, så de kan flytte ud af husene til gode fangstpladser og således få mest mulig frisk luft og sundhed ud af sommeren, men også for at øge deres fangstmæssige aktionsradius, altså en form for fangstspredning. Men fangernes telte er ofte af ringe stof og meget ringe syet. En nyttig opgave ville det være for sanatoriet i Godthåb som beskæftigelsesarbejde at lade fagmæssigt syede telte fremstille af arbejdeegnede rekonvalescenter.

Men for at kunne udnytte sommeren på denne måde må der skaffes befolkningen lettest mulig adgang til at skaffe sig *både*. Dog kan det kun for fangere, der har særlig gode muligheder for fiskeri eller hvalrosfangst, betale sig at anskaffe motorbåde, thi under arktiske forhold må båden ligge stille på land det halve år som død kapital og også til skade for båden. For de fangere, der har robåd eller motorbåd, må meget derfor sættes ind på oplysning om at undgå den skade, båden lider på land. Enhver færing og nordmand har et *bådeskur*, hvori han hiver sin robåd på land, hver gang han kommer hjem. Derfor ødelægger solens stråler den ikke, og derfor forliser hans båd ikke i storm, således som det i stort omfang sker i Grønland. Robåde og motorbåde bør også stå i skur om vinteren, og der bør hvert sted være et primitivt „kommunalt“ lille ophaler-gangspil. Færingerne bygger deres bådeskur side om side, kun taget er af træ, murene er af sten og græstørv, og gavle er unødvendige. Derfor kan deres både holde i mange år.

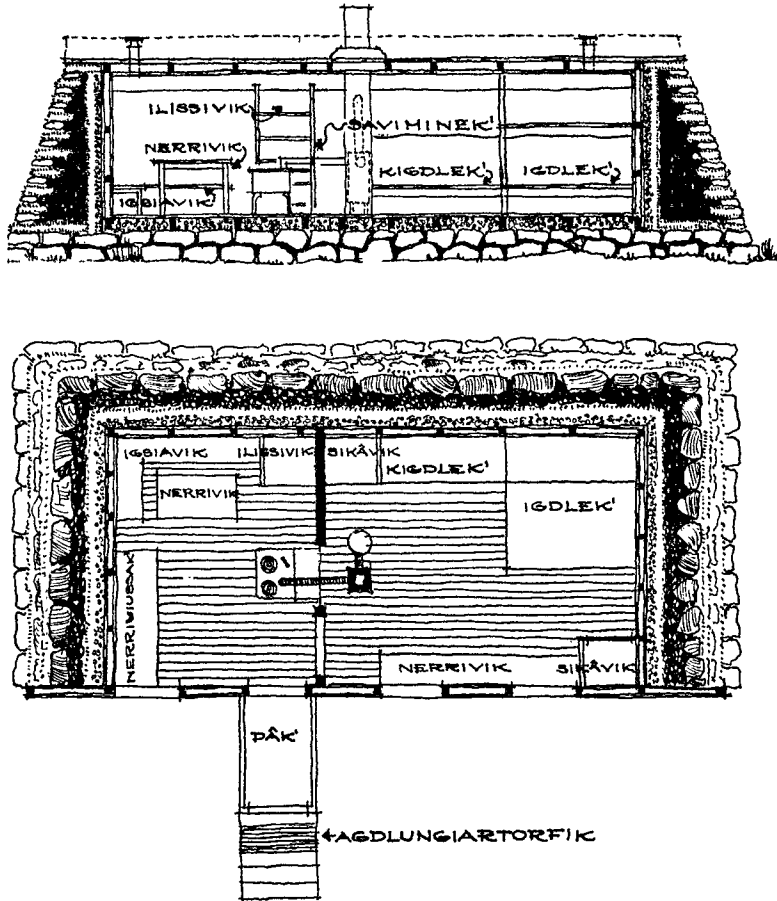

Fig. 4. Tørvevurshus med spisekøkken og med stue med faste skabe, fast bord samt tre køjer for børnene og briks for forældrene. Komfuret bidrager til stuens opvarmning, idet den lodrette jernplade bag dette har ventilation ved loft og gulv.

Erhvervs- og boliglån.

Disse lån afvikledes tidligere på en sådan måde, at låntageren kom til at betale store afdrag, når fangsten var god, men små afdrag, når fangsten var ringe, hvilket nøje svarer til fangerens egne vilkår, da enkelte måneder eller enkelte år kan have så ringe fangst, at han næsten intet formår at undvære til afbetaling. Denne afbetaling skete dengang ved, at der automatisk blev fratrasket $\frac{1}{3}$ af det, han hver gang solgte til Handelen. Det er ikke udelukket, at den nye regel om, at lån-haveren hvert år skal afbetale lige store beløb og altid skal kunne betale dem ved årets to terminer, sætter fangerne i vanskeligheder, de ikke havde før. Det vil være et fremskridt for disse, om man genoptager den gamle regel i fangstdistrik-

terne. Man er allerede ved at komme ind herpå i særlige tilfælde. I andre lande tager det offentlige sig jo også betalt ved kilden.

Bedst vil det dog være, om man tillige gør udstedsbestyrerne personligt interesseret i inkassationen ved at yde dem *procent-honorar* i forhold til det inkasserede beløb, da inkassationen både er et ubehageligt og tidstagende hverv, og i og for sig er Handelens folk uvedkommende. Udstedsbestyreren vil da også være interesseret i at tilskynde ungdommen til at spare kontanter op, som er en forudsætning for at opnå lån til erhvervsredskaber og både.

Også pædagogisk virker en fradragsordning, idet den, der står med færre kontanter, føler stærkere tilskyndelse til at gå på fangst - og mindre tilskyndelse til luksus og spiritus.

Transportforhold. Depoter.

De store afstande mellem boplads og handelssted medfører også, at bopladsfolk har vanskeligere kår end udstedsfolk, da for megen tid, der kunne have været anvendt til fangst, går tabt til transport.

Skulle en mand reparere sit hus eller bygge et nyt, skulle han selv sejle materialerne til sit hjem, og skulle han have kul til opvarmning, kunne altfor mange af de bedste fangstdage gå tabt med kulkørsel.

Dette bedres dog nu, hvor byggematerialer til nye huse ankommer med de tømmerere, der skal udbygge stedet. Endvidere omgås man med den tanke, at man ved bopladser i større omfang end hidtil opretter små depoter for livsnødvendige materialer og varer, herunder kul.

Ligeledes går man nu over til i større omfang at overlade hver bopladsfanger tønder og salt, så han selv kan færdigsalte sit spæk og lever og dermed opnå den højere pris for disse, og tønderne vil da formentlig blive afhentet med Handelens fartøjer, hvis fangerne ikke - for at få betalingen straks - selv kører sine fyldte tønder ind til handelsstedet.

Fællesværksteder.

Ugunstigt vejr tvinger fangerne til lediggang, da deres huse er for lidet rummelige til større arbejder. Kommunale værksteder muliggør mange steder, at fangerne nu kan udnytte tiden til bygning eller reparation af slæder, kajakker, både o. a. Og kommunalt anskaffet værktøj dertil skåner den enkelte for udgift til komplet sæt. Det er dog som regel kun ved store steder, at sådanne findes, men de bør også bevilges til bopladser.

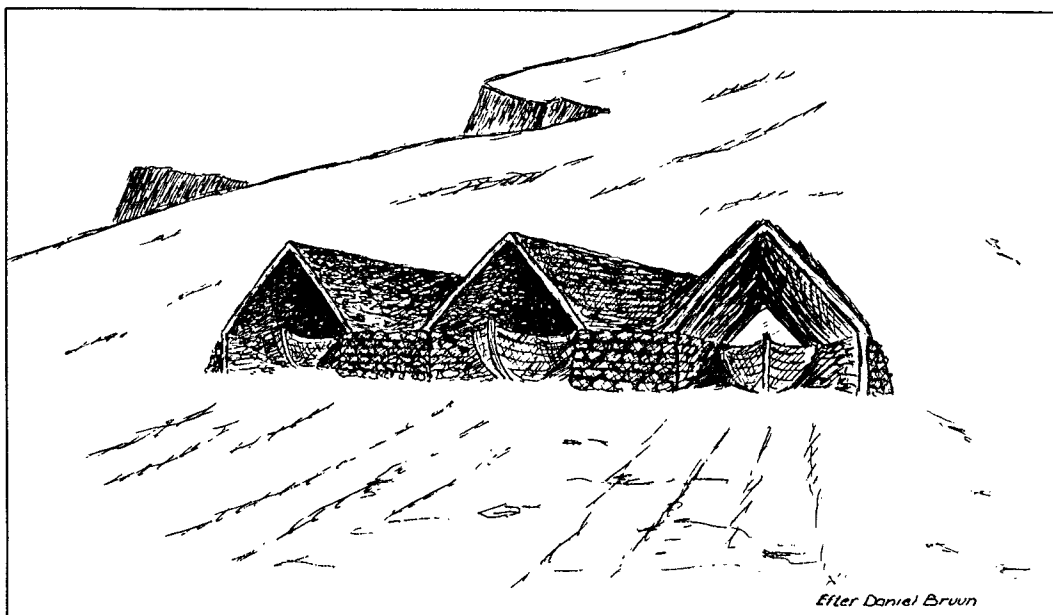

Fig. 5. Bådeskur på Færøerne. Tagene hviler på mure af græstørv og flade sten og beskytter bådens bord mod solens stråler og indtørring, og mod nedbør og frostsprængning af kølbordene.

Skoleforhold.

Også hvad skoleforhold angår, kan man sige, at bopladsfolk har et handicap fremfor udstedsfolk, thi mange bopladser tæller kun nogle få familier, og gode lærerkræfter kan ikke afses til så få børn. Dette har været en af hovedgrundene til at fremme nedlæggelse af bopladser mest muligt.

Her bliver spørgsmålet, hvorledes skal man da forholde sig, når tallene siger, at fangerfamilier skal bo spredt, medens rationel undervisning kræver mange børn på et sted.

Løsningen skulle vel for danske være ret lige til, eftersom man ikke skal lang tid tilbage i Danmark, hvor de større børn på landet kun havde meget lidt skolegang om sommeren for at kunne være til gavn for forældrene i landbrugets travleste tid. Dette har man vel også haft in mente, da man med henblik på grønlænderbørnene gav sig til at undersøge skoleforholdene i lapmarken, hvor børnene er på kostskole om vinteren, men følger forældrenes færden sommeren igennem.

I Nordgrønland er denne tanke da også ført ud i form af en kostskole, hvor de store børn fra hele inspektoratet er på kostskolen om sommeren og kan følge forældrenes hele færden om vinteren, og de små er der om vinteren, så de kan være

hos forældrene om sommeren. En noget lignende ordning indføres i Angmagssalik og i fåreavlsdistrikterne.

Tages den samme tanke op i Vestgrønlands fangstområder, og oprettes der en kostskole i Umanak og een i Upernavik kommune - og måske også een for Diskobugten og Egedesminde kommuner - og helst beliggende ved et produktivt udsted, så børnene ikke får ændrede kostvaner og byvaner, og følger forældrenes færden og arbejde det halve af året og derved beholder lysten til at rekruttere fangerstanden, vil meget være vundet for dennes fremtid.

Opnår man gennem oplysning og støtte, at fangerfamilierne ikke deler deres kød med hundene, og kommer man til endelig klarhed over landsplanlægningen for fangstdistrikterne, og går man ind for brændselsbesparende overkommelige boligtyper, og får man oprettet depoter og nøddepoter i tilstrækkeligt omfang samt kostskole for bopladsbørn, vil de omtalte tegn på modfaldenhed i fangstdistrikterne sikkert hurtigt forsvinde og fangerstandens levevilkår gå frem.

Disse foranstaltninger kan tillige få en særdeles stor betydning, som man desværre stedse må have in mente, hvis det nemlig skulle ske, at klimaet atter skifter; thi dette, at en stor procentdel af befolkningen (ca. 30-40 %) stadig forbliver fangere, vil betyde, at disses områder vil komme til at klare sig selv bedre end nu, idet de arktiske sødyr, der nu har trukket sig langt mod nord, atter vil komme tilbage, hvorfor staten ikke vil få øgede udgifter for fangstområdernes vedkommende, men til den tid udelukkende kan anvende hele den i så fald påkrævede omfattende hjælp til at afbøde de for fiskeridistrikterne derved opstående vanskeligheder.

Som man ser, er det, som er gavnligt i fiskeridistrikter, ikke altid gavnligt i fangstdistrikter. Kipling siger et sted: „Øst er øst, og vest er vest.“ Det kan i Grønland omtrent med samme ret siges: „Syd er syd, og nord er nord“ eller „Fiskeri er fiskeri, og fangst er fangst“, og det må man sikkert have for øje i arbejdet for fangerstandens fremgang.

Grønlandsministeren har i de gangne år berejst Vestgrønland, Østgrønland og Nordgrønland og har også søgt at gå dybt ind i fangerfamiliernes kår. Meget vil derfor sikkert blive taget op til drøftelse og foranstaltning. Det fremgår allerede af ministerens udtalelser til Grønlandsposten, at meget af det her nævnte har haft ministerens særlige interesse.